

Het Decennium van de Biodiversiteit

Experten blikken terug en kijken vooruit (deel 4)

Wat waren in 2011-2020 de meest markante evoluties of gebeurtenissen voor biodiversiteit in Vlaanderen?

Welke waren de meest onverwachte of onvoorziene evoluties of gebeurtenissen?

Koenraad Van Meerbeek

Professor conservatie-ecologie (KU Leuven)

Er is op vlak van natuurbeleid in Vlaanderen heel wat gebeurd de laatste tien jaar. Zo is er het nieuwe natuurdecreet dat onder andere de aankoop van natuurgebieden en de beheersubsidies en –plannen grondig hervormde. De eerste voorstellen deden heel wat stof opwaaien in de natuursector. Zo vielen kleine natuurgebieden en niet-Europees beschermde natuur oorspronkelijk uit de boot. Gelukkig werd dit in de finale teksten bijgestuurd. Ook de goedkeuring van de s-IHD's in 2014 met de uitwerking van de Programmatische Aanpak Stikstof was een stap in de goede richting. Alleen gaan de maatregelen nog niet ver genoeg. Ook blijven de centen en de noodzakelijke uitbreiding van natuurgebieden achterwege.

Meer dan een halve eeuw na het eerste wetenschappelijke bewijs kreeg klimaatverandering met de wereldwijde klimaatmarsen eindelijk de publieke aandacht die het verdiende. Aangezien biodiversiteit en het klimaat nauw verbonden zijn, is dit ook een zeer belangrijke evolutie voor de natuursector. Maar zelfs met het klimaatakkoord van Parijs in 2015 blijven ook hier de nodige veranderingen dode letter.

Tom Ysebaert

Journalist bij De Standaard

Ik vertel hiermee weinig verrassends, maar de terugkeer van zoogdieren als de Wolf en de Otter konden we toch bijschrijven onder de tabel 'fantastisch nieuws'. Als de Lynx nu ook nog over de taalgrens wipt en het wordt wat met die Hamsters in Zuid-Limburg, dan is Vlaanderen weer wat rijker aan boeiende viervoeters.

Het goede nieuws kon niet verhullen dat ik in mijn eigen omgeving steeds meer steriele maïskakkers uit de grond zag rijzen met alle biologische doodsheid van dien. Geen Geelgors, geen Veldleeuwrik, weggejaagde Kieviten.

Het was het decennium van het bos. Onwaarschijnlijk hoe de modale Vlaming plots hardnekkig en gepassioneerd zijn bomen omarmde. Bedrijven genre Essers moesten het onderspit delven. Het ging zelfs zover dat natuurinstanties en -organisaties de wind van voren kregen als zij aan het kappen sloegen. Dat zal nog gebeuren en ze zullen zich daarover moeten bezinnen.

Kris Verheyen

Professor bosecologie en -beheer (UGent)

Voor mij is de meeste markante gebeurtenis de geleidelijke sterilisatie van het buitengebied. In reservaten werden op veel plaatsen kleine en grotere successen geboekt en ging de natuur er vaak op vooruit. Buiten de reservaten zien we helaas een omgekeerde trend. De insectenbiomassa gaat sterk achteruit, akker- en weidevogels hebben het moeilijk en ook het ondergrondse voedselweb is sterk gedegradeerd. Het contrast tussen de situatie binnen en buiten reservaten wordt daardoor steeds groter, terwijl het belang van biodiversiteit voor het leveren van allerhande ecosystemediensten, met name voor de landbouw, steeds duidelijker wordt.

Het is al vaak aangehaald in deze rubriek, maar de terugkeer van de Wolf, Otter en nu ook Lynx in Wallonië blijft toch wel erg spectaculair.

Het jaar 2020 is een symbooljaar voor biodiversiteit. Het Internationale Decennium voor Biodiversiteit 2011 - 2020 zit erop en plannen voor de volgende tien jaar worden gesmeed. Een uitgelezen moment om achterom te kijken, maar ook om vooruit te blikken. We legden een schare van relevante spelers uit het onderzoek, beleid, beheer, educatie en media een standaardreeks van vragen voor. Welke bijzondere evoluties trokken hun aandacht en welke uitdagingen staan ons te wachten? Hun antwoorden publiceren we in de opeenvolgende nummers van deze jaargang.

Welke thema's hadden meer aandacht verdient?

De wereldwijde achteruitgang van biodiversiteit! Samen met klimaatverandering is dit een van de grootste uitdagingen voor onze maatschappij in de 21ste eeuw. Vorig jaar publiceerde het IPBES (het Intergovernmental Science-Policy Platform on Biodiversity and Ecosystem Services) een rapport waarin stond dat 1 op 8 planten- en diersoorten op aarde met uitsterven bedreigd is. Dat is niet alleen een ecologische maar ook een maatschappelijke ramp. Toch kraaide hier amper een haan naar. Net zoals voor het klimaat zouden we op straat moeten komen voor de redding van natuur!

In 2010 stond ik in kniehoog water verslag uit te brengen over overstromingen na aanhoudende regenval. We moesten rennen omdat een dijk van het kanaal Charleroi-Brussel het dreigde te begeven. Nog geen tien jaar later stapel ik de artikelen over de droogte op. Of hoe de klimaatverandering ons in snelheid gepakt heeft. Waterexperts waren, wel ja, roepende in de woestijn. Burgers en politiek zijn pas laat uit de ontkenningfase wakker geschud en zullen de komende jaren hun handen vol hebben met het fenomeen.

Het milieu- en natuurbeleid is nogal modegevoelig. De laatste jaren is er, terecht, veel aandacht besteed aan klimaatverandering, waardoor andere milieudrukken op de achtergrond geraakt zijn. Ik denk daarbij aan versnippering en de overmatige depositie van stikstof. Het is cruciaal dat alle milieudrukken samen beschouwd worden, niet in het minst omdat ze ook interageren met elkaar. Zo zullen de effecten van klimaatverandering anders uitdraaien in een klein geïsoleerd bosje in vergelijking met een groot boscomplex, en zal het effect van stikstofdepositie op heide niet hetzelfde zijn wanneer er zich tegelijk frequent langdurige droge periodes voordoen.

Wat verwacht u voor biodiversiteit in Vlaanderen de komende jaren? En wereldwijd?

Ik verwacht dat de dalende trend zich de komende jaren zal verderzetten, zowel in Vlaanderen als wereldwijd. Het veranderende klimaat legt extra druk op de natuurlijke ecosystemen die nu reeds in gevaar zijn. Ik zie geen directe signalen dat onze politici en de maatschappij (want veranderingen beginnen bij onszelf!) snel stappen zullen nemen om deze uitdagingen ten gronde aan te pakken. Ik hoop dat ik ongelijk zal krijgen.

Van het jongste natuurrapport Living Planet Index mag ik 'voorzichtig optimistisch' zijn voor Vlaanderen. Het gaat jaar na jaar een beetje beter. Ja, ik zie al wat vaker een Ijsvogel over beken scheren waar vroeger geen teken van leven te bespeuren viel. We tellen meer soorten die van warmte houden, maar of dat wel zo'n toe te juichen evolutie is? Het betekent tegelijk dat het hard gaat met die opwarming. Wereldwijd blijft het somberen. Nu net weer een bericht gelezen dat het Australische koraalrif gedoemd is, als er niet ingegrepen wordt. De vernietiging van het regenwoud gaat onverminderd voort. Kordaat en grootschalig optreden om het tij te keren? Ik zie het niet.

Ondanks de inspanningen die worden geleverd, vrees ik toch een verdere achteruitgang van de biodiversiteit in Vlaanderen. De zogenaamde extinctieschuld veroorzaakt door onze roekeloze omgang met de natuur in de 2de helft van de 20ste eeuw zal nog afbetaald moeten worden. Klimaatverandering in combinatie met andere milieudrukken die nog niet onder controle zijn, zal deze trend nog versterken. Dat betekent overigens niet dat doortastende natuurbehoudsmaatregelen geen zin hebben. Ze zullen het biodiversiteitsverlies misschien niet volledig kunnen ombuigen, maar zonder deze maatregelen zou het verlies nog véél groter zijn. De globale biodiversiteit zal ook nog stevige klappen krijgen, vrees ik. Globale hotspots voor biodiversiteit in Afrika, Zuid-Amerika en Azië staan heel erg onder druk en niets wijst erop dat deze op korte termijn zal afnemen. Integendeel. Met name in Afrika zal de bevolking de volgende decennia nog heel sterk toenemen, met grootschalig habitat- en biodiversiteitsverlies tot gevolg.

Ziet u een nieuwe uitdaging voor biodiversiteit opkomen waaraan we nu nog niet denken?

Ik vrees dat we de effecten van klimaatverandering op de natuur en de maatschappij nog steeds onderschatten. De veranderingen gaan te snel voor veel soorten om zich te kunnen aanpassen of te migreren naar 'betere' oorden. Of er een drempel is waarboven de impact van klimaatverandering en het verlies aan biodiversiteit onomkeerbaar is, weten we nog niet zeker. Maar ik heb geen zin om dit moment af te wachten. Dringende actie is nodig!

Laten we er even gemakshalve van uitgaan dat er ter wille van het klimaat en de biodiversiteit heel fraaie waterrijke, groene plekken en corridors komen in de Vlaamse woongebieden (een mens mag dromen). Stel dat het daar binnen de kortste keren krioelt van het leven. Leuke dieren en planten maar ook minder leuke. Muggen, ratten, mos. Opstuwende boomwortels, vallende bladeren, 'onkruid overal'. Zal het draagvlak voor zoveel ecologisch geweld lang standhouden? Zal de weerbots niet snel optreden? Beleidsmakers en natuurwerkers kunnen er nog een vette kluit aan hebben.

De steeds groter wordende segregatie tussen natuurgebieden en het landschap erbuiten is een prangend probleem, ook voor de biodiversiteit in de reservaten. Nieuwe beleidsarrangementen die alle actoren die actief zijn in het buitengebied betrekken bij een visionair biodiversiteitsbeleid zijn nodig. Vlaanderen is een dichtbevolkte, peri-urbane regio en de zorg voor de biodiversiteit is niet enkel de verantwoordelijkheid van de 'usual suspects' (landbouwers, bosbouwers, natuurbeheerders), maar ook van de talrijke andere bewoners en gebruikers van het buitengebied (tuineigenaars, hobbyboeren, recreanten). Al deze actoren gecoördineerd samen laten werken aan het behoud en de versterking van de biodiversiteit is cruciaal om de verdere erosie ervan tegen te gaan.

Wat waren in 2011-2020 de meest markante evoluties of gebeurtenissen voor biodiversiteit in Vlaanderen?

Welke waren de meest onverwachte of onvoorziene evoluties of gebeurtenissen?

Lieven De Schamphelaere

Voorzitter Natuurpunt

Zonder twijfel de voortgezette intocht van grote soorten. Keerden eerder terug: Blauwe reiger, Buizerd, Aalscholver, Vos, Ree, Slechtvalk, Grote zilverreiger, Gewone en Grijsze zeehond, Grauwe gans, Bever en Lepelaar. Nu Everzwijn, Raaf, Otter, Wilde kat, Oehoe en Wolf. Hebben we nog te goed: Kraanvogel, Zwarte ooievaar, Zeearend, Visarend, Goudjakhals (en in het natuurbeheer Wisenten?). Dagen op in de wat verdere toekomst, al dan niet door herintroductie: Kroeskoppelikaan en Monniksgier.

Het patroon: tevoren bestreden soorten maar eigenlijk geen specialisten. Ruimte geven en tolereren is voldoende.

Om aan te geven van waar we komen een citaat uit Mijn eerste groot vogelboek van Dr. Wolfgang Makatsch, gekregen bij mijn communie een halve eeuw geleden: 'De Turkse tortel betekent ongetwijfeld een verrijking van onze inheemse vogelwereld, maar het is vrijwel niet mogelijk dat een paartje Zwarte ooievaars zich daar zal vestigen, waar het voor menselijke civilisatie moest wijken'.

De pijnlijke gaten die vallen, ondanks de inspanningen om in natuurgebieden geschikt habitat te herstellen: Grauwe vliegenvanger, Gekraagde roodstaart, Zomertortel, Wielewaal, Grote lijster, Welriekende nachtorchis, het ecosysteem rond het Gentiaanblauwtje. De lijst is lang. Het is dweilen met de kraan open: stikstofdepositie, een veranderend klimaat, verdroging, fragmentatie van habitat en problemen elders (onder meer jacht aan de Middellandse Zee en de teloorgang van de ecosystemen in de Sahel) zijn externe factoren met impact op onze soorten en natuurgebieden en zijn minder snel te verhelpen.

Kurt Sannen

Bioboer, voorzitter Farmers Group IFOAM Organics Europe en consultant landbouw/natuur

Natuur is geïnstitutionaliseerd in Vlaanderen en in Europa. Er is nu sterke Europese en Vlaamse wetgeving die eindelijk natuurbescherming op het terrein kan afdwingen. Er zijn sterke overheidsinstellingen die als hoofdtaak hebben te waken over het natuurbeleid en natuur op het terrein te realiseren (ANB, VLM) of te bestuderen (INBO). Natuurpunt werd een van de grootste organisaties van het land met meer dan honderdduizend leden. Waar vroeger bij het landbouw- en economisch beleid natuur werd weggelachen, kan de aandacht voor biodiversiteit niet meer genegeerd worden. Havens sturen hun plannen bij door Europese natuurrichtlijnen, bossen worden niet gekapt voor nieuwe industrie ... Waar vroeger natuurverenigingen de David tegen Goliath waren, is de natuursector zelf soms een Goliath geworden. De sector zelf beseft dit onvoldoende.

Johan Rockström van het Stockholm Resilience Centre beschreef welke processen bepalend zijn voor onze planeet en waar de grenzen liggen. Drie van de negen grenzen werden al overschreden. Klimaatverandering krijgt terecht veel aandacht, maar ook de veilige grenzen voor het verlies aan biodiversiteit hebben we al ruimschoots overschreden. Minder gekend is dat we ook het planetaire evenwicht van de stikstof- en fosforcyclus zeer grondig verstoord hebben. Natuurbescherming kan niet los gezien worden van deze ontwikkelingen en de oorzaak hiervan: het fundamentele onduurzame handelen van de mens.

Ik ben onder de indruk dat het water in de rivier die langs onze boerderij stroomt, die zwaar vervuild was door industrie, terug proper is. Door het vergunningbeleid en een peperdure sanering zwemmen er nu terug vissen. We kunnen als mens, als we willen, natuur terug ruimte en kansen geven. De terugkeer van Bever, Wolf, Otter, Oehoe en Raaf is hoopvol. De keerzijde is dat heel wat 'banale' (vreselijk woord, want elke soort is belangrijk) soorten het nu heel moeilijk krijgen (bv. Huismus, Merel, Boerenwaluw, Veldleeuwerik, Kievit).

Er is onvoldoende besef dat we op dit moment de grootste verandering in de geschiedenis van de mensheid beleven tegen een ongezien tempo. We stappen in minder dan een eeuw over naar een ander tijdperk waar wetenschap, techniek en neoliberale groeieconomie ons de sleutels hebben gegeven om de planeet onherstelbaar van aangezicht te veranderen. Wetenschappers noemen dit nieuwe geologische tijdperk het antropoceen: het door de mens beïnvloede tijdperk dat volgt op het holoceen dat startte na de laatste ijstijd.

Welke thema's hadden meer aandacht verdient?

De sterilisatie van het landbouwgebied. De scheiding tussen natuur en landbouw lijkt nu soms bijna een feit. Als natuurbeweging staren we wat te veel weemoedig naar het verleden. We spannen ons in rond akkernatuur en weidevogels maar dat moet samengaan met systemische veranderingen: de 50% van Vlaanderen die nu landbouwgebied is moet naast voedselproductie ook andere ecosysteemdiensten leveren zoals recyclerende levende bodems, waterbeheer, koolstofopslag en recreatie. Vraag is dan: hoe zal dat betaald worden? Ten dele door opgelegde regelgeving (o.m. voor erosie), ten dele door publiek geld uit het Europees Landbouwbeleid en ten dele door andere verdienmodellen. Modellen die minder inzetten op schaal en productie tegen de laagste kost voor de wereldmarkt maar meer op differentiatie en hogere marges: biolandbouw, korte keten, producten verbonden aan een 'terroir' en verbrede landbouw met nieuwe plattelandsondernemers.

Wat verwacht u voor biodiversiteit in Vlaanderen de komende jaren? En wereldwijd?

Meerdere crisissen komen nu samen: klimaat, biodiversiteit en corona. Dat geeft een momentum voor verandering. Er wordt nu geïnvesteerd in bossen, herstel van wetlands en ruimte voor rivieren. Er komt ruimte bij voor natuur, zeker voor natuur die ook andere ecosysteemdiensten kan leveren zoals waterbeheer en koolstofopslag. Het dilemma wordt in welke mate we in die grotere gebieden toeschouwer kunnen worden van natuurlijke processen of door technisch beheer soorten met specifieke vereisten kansen geven.

De wereldbevolking zal nog een tijd stijgen. In de tussentijd moeten hotspots van biodiversiteit worden veiliggesteld. Maar daar zal moeten voor betaald worden: lokale bevolkingen moeten baat hebben bij natuurgebieden. Vinden we modellen voor directe betalingen of is ecotoerisme dan toch een goede en effectieve manier? Naast die natuurgebieden moet herstel van ecosysteemdiensten op landschapsschaal, niet in het minst in Afrika, een essentieel thema worden.

Ziet u een nieuwe uitdaging voor biodiversiteit opkomen waaraan we nu nog niet denken?

Opnieuw een relatie ontwikkelen met natuur en ermee samenleven. Nederlands onderzoek leerde dat minder dan 5% van de kinderen een Waterhoen of Pimpelmees herkennen. Aan de andere kant leert technologie ons steeds meer dat dieren individuele beslissingen nemen. Kuhl's pijlstormvogels overwinteren het ene jaar in de ene zone van de Atlantische oceaan en het volgende jaar in een heel andere. Van een koppel Vorkstaartmeeuwen die broedden in Noord-Canada overwinterde de ene partner boven de Benguelastroom voor de kust van Zuid-Afrika en de andere boven de Humboldtstroom voor de kust van Peru om elkaar de volgende lente terug te vinden op de noordelijke toendra. Wij hanteren biodiversiteit en soorten als abstracte begrippen, maar het blijkt over individuen met een eigen karakter te gaan. Maar dat wist iedereen al die een gedomesticeerde Wolf in huis heeft.

Je kan niet genoeg herhalen dat we momenteel in de zesde grootste uitstervingsgolf zitten in de geschiedenis van het leven op aarde. Het natuurbehoud focust nog te veel op zeldzame, aaibare soorten. Natuurbeschermers kicken nog te veel op het zien van zeldzaamheidsjes als Roodkeelnachtegaal of Witkeelgors. Leuk, maar daar gaat het niet echt om. Er is te weinig aandacht voor het simpele feit dat wanneer ik naar het zuiden rijd mijn autoruit niet meer vol insecten plakt. Hoezeer de biodiversiteit onder druk staat blijkt overduidelijk ook uit het gegeven dat de biomassa van alle mensen op aarde tien keer zo groot is als die van alle wilde landzoogdieren samen, terwijl de biomassa van landbouwhuisdieren zelfs 35 keer zo groot is. We hebben het aardse ecosysteem zo onder druk gezet dat het onvoldoende nog de ecosysteemdiensten kan waarmaken die wij als mens nodig hebben om te leven. Natuur beschermen is geen luxe, maar een noodzaak.

Landbouw en de manier waarop we ons voeden hebben een cruciale rol in biodiversiteit. De landbouwactiviteiten zorgen voor een ongeziene druk op natuur en milieu. Tegelijk is de landbouw als grootste ruimtegebruiker ook sleutel tot het creëren van meer natuur. Elke natuurbeschermers zou moeten beseffen dat wanneer hij kiest voor de goedkoopste varkenskotlet of bespoten groenten in de supermarkt, elders natuur vernietigd wordt. De focus van het landbouwbeleid om boeren goedkope grondstoffen te laten produceren voor een wereldmarkt laat weinig ruimte over voor aandacht voor natuur. Dit moet anders en het kan anders. Er is nood aan een visie op mens, landbouw en natuur die op een holistische manier rekening houdt met al deze aspecten. Agro-ecologie wil het debat overstijgen door zowel te focussen op het recht op voedsel voor alle mensen als op het duurzaam behoud van ecosystemen.

Natuurbescherming moet durven raken aan de fundamentele oorzaken van deze grootste verandering in de geschiedenis van de mens. Het biodiversiteitsvraagstuk moet niet gaan over het terugkeren naar de soorten en de habitats uit het holoceen, maar over hoe de mens bescheiden moet vaststellen: de natuur heeft ons niet nodig, wij hebben de natuur nodig! Het vooruitgangsgeloof doet ons roekeloos voortdoen in de overtuiging dat mensen morgen wel een oplossing zullen vinden voor de ongemakken van vandaag. Het geloof in vrije markt en internationale vrijhandel doet ons goederen over de hele wereld produceren en transporteren zonder de gevolgen ervan op mens en planeet in rekening te brengen. De verslaving van ons financiële systeem aan economische groei doet ons elk jaar meer produceren en consumeren met een steeds grotere druk op onze planeet. Het geloof in wetenschap en techniek doet ons voorbijgaan aan het feit dat wij als mens niet alles onder controle kunnen hebben. De overtuiging dat de mens buiten of boven de natuur staat, laat ons voorbijgaan aan het feit dat ook wij helemaal afhankelijk zijn en deel uitmaken van de natuur. Willen we een leefbare planeet met een rijke biodiversiteit in ecosystemen in evenwicht, die onze ecosysteemdiensten kunnen veiligstellen, dan moeten we deze mechanismen grondig in vraag stellen en veranderen. Je kan biodiversiteit niet beschermen zonder na te denken over een grondige systeemverandering van ons maatschappelijk bestel.

Vaak wordt natuur gezien als iets wat buiten de mens staat: het ongerepte, romantische, ongevaarlijke plekje dat in het weekend wordt bezocht met mooie bloemen, weidse landschappen ... Niets is minder waar. Ook die vervelende muggen, bijtgrage vlooiën, lelijke achterafhoekjes, vieze beestjes in ons huis en ons lijf zijn een inherent onderdeel van de natuur. Wij zijn geen heersers over de natuur die naar goëddunken hier natuur vernietigen voor meer industrie en welvaart en elders natuur creëren om zo de biodiversiteit in stand te houden. Natuur is overal en als mens zijn wij afhankelijk van goed functionerende ecosystemen. De covid-pandemie laat zien hoe wij als mens ook slechts een onderdeel van de natuur zijn en onderhevig aan de wetten van de populatiebiologie. Ik ben blij met het denken omtrent ecosysteemdiensten. Nu moet de link gelegd worden tussen dit verhaal en onze economie en de rest van ons maatschappelijk bestel. Agro-ecologie probeert dit voor het voedselvraagstuk te doen. Vertrekkende vanuit de draagkracht van ecosystemen in evenwicht met de omgeving voedsel produceren voor iedereen. Er is hoop. Samen met tientallen milieuorganisaties (waaronder Natuurpunt), noord-zuidbewegingen en progressieve landbouworganisaties hebben we Voedsel Anders opgericht om te ijveren voor meer agro-ecologie in Vlaanderen. De zorg voor natuur en landbouw gaan zo hand in hand.

Trends in het biodiversiteitsdecennium

The good, the bad and the unknown

Lander Baeten, Jos Gysels & Hans Van Dyck, namens de redactie van Natuur.focus

In onze vragenrubriek 'Experten blikken terug en kijken vooruit' op de voorgaande bladzijden en in de drie eerdere nummers van Natuur.focus jaargang 2020 polsten we een jaar lang bij een reeks Vlaamse deskundigen en bevoorrechte getuigen naar wat ze als de belangrijkste en meest onverwachte evoluties voor biodiversiteit in het voorbije decennium bestempelen. We lieten hen ook vooruitblikken en peilden naar hun verwachtingen en de grootste uitdagingen voor de toekomst. Er kwam uiteindelijk een bonte mengeling van 26 mannen en vrouwen uit verschillende niches aan het woord, met onder hen natuurbeheerders van de overheid en natuurverenigingen, beleidsmedewerkers, academici en wetenschapsjournalisten. Natuurlijk is dit geen

representatieve staalkaart van alle relevante actoren. Het is daarom geen wetenschappelijk onderbouwde enquête waar we generaliseerbare conclusies uit willen trekken. Toch proberen we om uit de variatie aan ervaringen enkele patronen af te leiden. We focussen ons in deze korte synthese achtereenvolgens op 'the good, the bad and the unknown' (naar Pereira et al. 2012).

Uit de antwoorden blijkt een consensus over de toegenomen aandacht en bezorgdheid rond biodiversiteit in het jongste decennium. Mede aangejaagd door de publieke aandacht voor de klimaatproblematiek groeide het besef dat ruimte voor groen en biodiversiteit noodzakelijk zijn. Een trend die in tijden van

De terugkeer van enkele grote zoogdieren zoals de Wolf en de Bever was voor meerdere experts een van de meest markante en tegelijk ook onverwachte verrassingen. (© Vilda/Yves Adams)

lockdown enkel maar versterkt werd. Burgers wijzen de overheid steeds meer, al dan niet via juridische weg, op haar verantwoordelijkheden. Er wordt ook beklemtoond dat er het afgelopen decennium heel wat markante realisaties op het terrein gebeurden. De oppervlakte beschermde, herstelde en beheerde natuurgebieden breidde beduidend uit. Er ontwikkelde zich hier en daar een ruimtelijke schaalvergroting voor natuurbeheer, dat nu verder reikt, voorbij individuele percelen. Op beleidsvlak waren er belangrijke evoluties, met een verdere institutionalisering van natuurbehoud, de integratie van het bos- en natuurbeleid en het vastleggen van concrete doelen voor het herstel en de instandhouding van Europees te beschermen soorten en leefgebieden. Al werd er meermaals op gewezen dat het cruciaal is dat deze afspraken in de volgende jaren worden waargemaakt.

Toch is de teneur dat de resultaten die geboekt werden onvoldoende zijn om weerwerk te kunnen bieden tegen de erosie van biodiversiteit. We blijken nog niet in staat om de neerwaartse spiraal voor biodiversiteit nu al betekenisvol te stuiten. Er wordt zelfs in verschillende bewoordingen gesproken van 'too little too late'. Natuurlijk duiken er leerrijke succesverhalen op. Soms zijn ze het resultaat van beleid en inzet, soms het resultaat van toevalligheden. Nieuwe kansen voor enkele grotere natuurgebieden en grootschalige natuurherstelprojecten werden gemeld (bv. Averbode Bos en Heide, de Zwinvlakte, het Sigmaplan), alsook de kansen die doorgedreven beheer geeft aan soorten zoals de Boomkikker. Maar de klemtoon lag toch vooral op de terugkeer van enkele grote zoogdieren zoals de Wolf en de Bever. Voor meerdere experts was dat toch een van de meest markante en tegelijk ook onverwachte verrassingen. De positieve verhalen van deze tot de verbeelding sprekende grote dieren zijn evenwel geen algemene graadmeters van hoe biodiversiteit er in Vlaanderen aan toe is. De recente internationale bezorgdheid over de dramatische achteruitgang van vele insecten (Wagner 2020) wordt ook breed gedeeld door Vlaamse experts. Het hangt sterk samen met wat sommigen de 'sterilisatie van het landschap' noemen, met een steeds groter wordend verschil in de biodiversiteit binnen versus buiten de beschermde gebieden.

Waar hebben we te weinig aandacht voor gehad in het afgelopen decennium? De lijst is lang. Toch zien we een aantal thema's terugkomen. De klimaatproblematiek trad sterk op de voorgrond, maar hierdoor verdwenen andere milieudrukken naar de achtergrond, zoals de overmaat aan stikstof en de versnippering van leefgebieden. Uiteraard hebben deze drukken nog steeds een grote impact. Er kwamen ook thema's naar voor die pas recent op de agenda kwamen, zoals de relatie tussen biodiversiteit, natuurcontact en gezondheid. De gespannen relatie met landbouw lijkt zo oud als de straat, maar door de vele negatieve trends voor soorten uit het landbouwlandschap blijft de vraag naar meer aandacht voor de invloed van onze intensieve voedselproductiesystemen op biodiversiteit luid klinken. We moeten hierbij verder kijken dan Vlaanderen alleen en aandacht hebben voor de impact die onze manier van produceren en consumeren heeft op de biodiversiteit in het buitenland. Het belang van systeemdenken wordt meermaals onderstreept. Het gaat hierbij niet enkel om innovatieve modellen van landbouw die vele diensten combineren, maar ook over de kansen die grootschalig herstel van ecosystemen kan bieden als natuurgebaseerde

oplossingen. Een proactief ingrediënt voor de economie van de toekomst. Dit vraagt echter om meer landschappelijke benaderingen, met ruimtegebruik als cruciale factor voor verschillende complexe (milieu)vraagstukken.

Wat brengt de toekomst voor biodiversiteit en waar situeren zich de grote uitdagingen? Ook hier opnieuw diverse thema's, zoals na-ijlende effecten van praktijken uit het verleden die de biodiversiteit verder zullen doen afnemen, ongeacht een actueel goed beheer ('biodiversiteitsschuld' afbetalen). Maar uitdaging nummer één is zeker de snelle klimaatverandering die ingrijpende gevolgen zal hebben voor biodiversiteit. Het doet grenzen tussen inheemse en uitheemse soorten vervagen en het maakt de droogteproblematiek tot een urgentie. Maar er is vooral ook grote bezorgdheid over mogelijke schokeffecten die we niet helemaal kunnen voorzien en de mate waarin de klimaatverandering de impact van andere milieudrukken zal versterken. De experts melden ook een verbreding van aandachtsoorten naar schimmels en micro-organismen, niet in het minst in de bodem. Het breder inschuiven van biodiversiteitsvraagstukken in het beleid en maatschappelijk weefsel, voorbij de gebruikelijke actoren, wordt geregeld aangehaald. Dit vraagt onder meer extra aandacht voor mens-natuur relaties en het belang van natuurbeleving, met name bij jongeren en kinderen. Finaal kunnen dergelijke evoluties volgens sommigen leiden tot een draagvlak voor natuur bij een veel breder deel van de bevolking, maar creëert het mogelijk ook nieuwe vraagstukken rond wat we als prioritair zien voor natuurbehoud of hoe we omgaan met soorten die ons eerder lasten dan lusten bezorgen.

Het geheel van oude, nieuwe en vernieuwde thema's die de experts naar voren gebracht hebben, zijn een boeiende aanvulling of verdere verdieping op de thema's die we bij de start van deze reeks aanhaalden (Gysels et al. 2020). Samen vormen ze een inspirerende basis om als tijdschrift kritische kennis en inzichten verder bij elkaar te brengen. Voortschrijdend inzicht en diverse vormen van gemeenschappelijk leren moeten ons helpen om het divers geheel aan levensvormen in Vlaanderen en ver daar buiten nieuwe en betere kansen te bieden. Dit geldt voor dieren, planten, micro-organismen, leefgebieden en, inderdaad, ook mensen.

AUTEURS

De auteurs zijn redactieleden van Natuur.focus.

Lander Baeten is professor vegetatie-ecologie en natuurbehoud aan de Universiteit Gent en hoofdredacteur van Natuur.focus.

Jos Gysels is oud-directeur van Natuurpunt CVN en bestuurder bij Regionaal Landschap Kleine & Grote Nete.

Hans Van Dyck is professor gedragsecologie en natuurbehoud aan het Earth & Life Institute van de UCLouvain (Louvain-la-Neuve).

REFERENTIES

- Gysels J., Baeten L., Mollen F., Maes D., Honnay O. & Van Dyck H. 2020. Het Decennium van de Biodiversiteit Tien jaar na 2010. *Natuur.focus* 19(1): 26-31.
- Pereira H., Laetitia Marie Navarro L. & Santos Martins I. 2012. Global biodiversity change: the bad, the good, and the unknown. *Annual Review of Environment and Resources* 37: 25-50.
- Wagner D.L. 2020. Insect declines in the Anthropocene. *Annual Review of Entomology* 65: 457-480.